

*Михиденко К. А., аспірантка
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ*

КАТЕГОРИЗАЦІЯ В НЕМЕЦЬКОЯЗЫЧНОМ КОНФЛІКТНОМ ДИСКУРСЕ

В статті розглядається процес категоризації дискурсивного пространства ввремя міжкультурного конфліктного взаємодіяння в умовах віртуальної комунікації. На основі мовного матеріалу з німецькоязычних Інтернет-форумів і чат-румів розглядаються такі категорії, як МЫ, ВЫ, ОНИ, ДРУГ, ВРАГ, ПРАВДА, ЛОЖЬ, ВЕРНО, НЕВЕРНО.

***Ключевые слова:** конфліктний дискурс, міжкультурна комунікація, категоризація, когнітивні схеми.*

*Mikhidenko K., PhD. Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

CATEGORIZATION IN GERMAN CONFLICT DISCOURSE

The article is dedicated to the process of categorization of discursive space at the time of intercultural conflict interaction in virtual communication. Relying on language material from German speaking Internet-forums and chat-rooms we distinguish such categories, as WE, YOU, THEY, FRIEND, ENEMY, TRUTH, LIE, RIGHT, WRONG.

***Key words:** conflict discourse, intercultural communication, categorization, cognitive schemes.*

Стаття надійшла до редакції 30.09.17 р.

УДК 811.112.2

*Ігнатенко Т.М., ст.викл.
Національна академія Служби безпеки України, м. Київ
Павличко О.О., к. філол. н., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ (МЕТОДИЧНІ РОЗДУМИ ТА ЕМПІРИЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ У ПРАКТИЦІ ВИКЛАДАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ)

У статті розглядаються проблеми, пов'язані з порівняльною фразеологією німецької та української мов. Здійснено порівняльний аналіз фразеологічних одиниць німецької мови з їх еквівалентами українською мовою. У статті представлені також результати дослідження, що стосуються сприйняття і вживання німецьких фразеологізмів. Доведено важливість опанування фразеології для формування комунікативної компетентності в мультикультурному освітньому процесі.

***Ключові слова:** фразеологічні одиниці, семантика, порівняльна фразеологія, ідіоми.*

«...відмінності між мовами становлять щось більше,
ніж звичайні знакові відмінності...,
різні мови за своєю суттю,
за своїм впливом на пізнання та почуття
є в дійсності різними світобаченнями»
(Гумбольдт В. Мова і філософія культури)

Контрастивне дослідження фразеології у значенні інтерлінгвального порівняння двох або більше мов взяло свій початок в середині 60-х років 20-го століття. Існують проте більш давні дослідження ще у 70-і роки 19-го століття у сфері історично-порівняльної компаративістики, в яких об'єктом аналізу були прислів'я, проте у прикладах інколи розглядалися і інші групи фразеологізмів. Основну увагу у таких дослідженнях було зосереджено на аналізі походження, поширення та запозичення фразеологічних виразів.

Практично орієнтоване дослідження контрастивної фразеології включає три аспекти: складання двомовних (багатомовних) словників (лексикографія), переклад та викладання іноземної мови. У даній статті ми розглянемо третій аспект, а саме вивчення фразеології як однієї із складових вивчення іноземної мови.

Загальновідомим є той факт, що фразеологізми належать в іноземній мові до найскладніших мовних явищ і отже можуть стати бар'єрами для розуміння. На високій ступені володіння іноземною мовою необхідно не лише розпізнавати фразеологізми в тексті, потрібно розуміти їх і нарешті самостійно застосовувати. Фразеологія та ідіоматика представляють «високу школу мовної компетенції» і їх практичне опанування є необхідним [7], що звичайно ставить високі вимоги до викладачів та студентів. Це і обумовлює **актуальність** даного дослідження.

При вивченні фразеології іноземної мови дуже велику роль відіграє рідна мова. Ми постійно порівнюємо конструкції, шукаємо відповідники. Саме тому ми вважаємо, що доцільно відштовхуватися від порівняльної (контрастивної) фразеології (у нашому випадку німецької та української мов). Порівняння німецьких та українських фразеологізмів дає змогу дослідити внутрішньомовні та зовнішньомовні аспекти фразеології цих мов. Здобуті знання з порівняльної фразеології необхідні в перекладацькій діяльності, а також при викладанні німецької мови.

Зупинимося на базових моментах. Під фразеологізмами розуміють стійкі групи слів, вирази, які складаються більш ніж з одного слова. Значення цих комбінацій слів відоме носіям мови так само як і значення окремих слів, знайомими здаються їм також і варіанти, наприклад, *jmdm. kein Haar/niemandem ein Haar/Härchen krümmen (können)* [1: 11]. У не носіїв мови ситуація складніша, особливо що стосується підгрупи ідіом, де студент інколи не може розрізнити, йде мова про ідіому чи про спеціально утворений метафоричний чи метонімічний вислів [2: 16]. Тому так важливо навчати студентів фразеологічному лексикону на основі різноманітних вправ. Доречним нам здається термін «фразеологічний оптимум». Предмет фразеології у

вищій школі має поставити за мету не лише запропонувати фразеологічний мінімум, а й прагнути до фразеологічного оптимуму [7].

Вихідним моментом для підготовки фразеологічного матеріалу є класифікація фразеологізмів. На протязі інтенсивного дослідження фразеології були вжиті багаточисленні спроби класифікувати фразеологічний матеріал. Критерії класифікації були розроблені на основі характерних фразеологічних ознак, ідіоматичності та сталості, причому ідіоматичність відображає семантичний, а сталість – структурно-семантичний критерії.

До ядра фразеології належать ідіоми, які представляють центральну категорію і які можна розподілити далі за різними критеріями, наприклад, з граматичної точки зору на іменникові, прикметникові, дієслівні і т.д. З семантичної точки зору їх можна розподілити як частково-ідіоматичні (*blinder Passagier*) або повністю ідіоматичні (*Fersengeld geben*) групи слів. Тут відіграє важливу роль мотивація, так що можливі подальші розгалуження.

До основного діапазону ідіом треба інтегрувати також фразеологічні порівняння та парні вирази: *старий як світ, як сир у маслі, як у містку дірка, як корова язиком злизала, чистий, як сльоза, frieren wie ein Schneider, daliegen wie ein geprellter Frosch («erschöpft»), jmd. redet, wie ihm der Schnabel gewachsen ist («natürlich, ohne Scheu»), dümmer, als die Polizei erlaubt («sehr dumm»), jmd. tut, als hätte er die Weisheit mit Löffeln gefressen («überheblich sein»)* [4: 103], це лише деякі приклади, які ілюструють структурне та семантичне різноманіття порівнянь.

Парні вирази (Zwillingingsformeln) зацікавлюють студентів не лише їх характерною структурою поєднання двох (рідше трьох) слів однієї й тієї ж частини мови за допомогою сполучника, а й їх семантикою. Під час вживання парних виразів мова може йти про синоніми, які сприяють посиленню висловлювання: *Hab und Gut – «Besitz», kurz und bündig – «auf eine kurze Formel gebracht», hegen und pflegen – «sorgfältig pflegen»*; не рідко компоненти знаходяться в антонімічних відносинах: *auf Gedeih und Verderb – «auf Glück und Unglück, bedingungslos», ni ruba, ni m'яso*. Привабливості парним формам надає також алітерація, яка є типовою як для німецької так і для української фразеології: *Feuer und Flamme sein – «sehr begeistert sein», або nan, або пронав; кінцева рима: außer Rand und Band (sein/geraten) – «übermäßig ausgelassen sein»*. [4: 106], *ni nava ni gava*. Шкала ідіоматичності у парних виразах широка: від майже не ідіоматичних (*dick und fett, рано чи пізно, і вашим і нашим*) через частково ідіоматичні (*klipp und klar, молодий та зелений, ні живий ні мертвий, ні се ні те, і днює і ночеє, ні кує ні меле*) до повністю ідіоматичних (*gang und gäbe – «üblicherweise», плоть і кров*) [1: 43].

Не можна недооцінювати ще одну важливу підгрупу фразеологізмів: прагматичні фразеологізми (комунікативні форми). Дуже важливо, щоб студенти розуміли і опанували такі форми привітання та контакту як, наприклад, *Mach's gut! Hals- und Beinbruch!*, але також й такі форми стимулювання як *Verflixt und zugenäht! Na, wird's bald? Schwamm drüber!*, припрошування (*гостинно просимо; чим багати, тим і раді*), різні примовки (*скільки літ, скільки зим*) і т. ін., тому що це особливо полегшує повсякденну комунікацію.

Кожна з вищеназваних груп ідіом викликає значне зацікавлення у студентів і є висхідним моментом для вибору вправ. У всіх типах вправ велика увага має приділятися окремим типам еквівалентності, для кожного фразеологізму студенти повинні намагатися знайти український відповідник. Це звичайно легко для фразем, які мають повні відповідники, часткові відповідники представляють для студентів вже деяку складність як, наприклад, *wie die Made im Speck leben* – *живе як у бога за пазухою*. Найбільшу складність представляють ідіоми, які не мають еквівалентів, які вміщують унікальні компоненти і є невмотивованими, наприклад, *Kohldampf schieben, bei jmdm. ins Fettnäpfchen treten, sníimati oblizňia* – „*зазнати невдачі*“, *без царя в голові* – „*нерозумний*“, *бути прутчею во язицех*.

При викладанні іноземної мови важливим питанням є відбір фразеологічного матеріалу. Методологічні основи для відбору дидактично релевантної фразеології (сюди не включені прислів'я) можна знайти у Koller (1977); Kühn (1992 та 1994), Dobrovolskij (1997), Hessky (1997) та Ajánková (2005). При спробі визначити зручну методологію відбору фразеологічних одиниць вони враховують комплекс критеріїв: дефініцію фразем, відомість, частотність, ступінь вживання, комунікативну потенцію та міжмовне порівняння (здебільшого з рідною мовою учня).

У рамках проекту EPHRAS були відібрані фраземи за багатьма критеріями селекції та на основі методологічно комплексного методу. Метод відбору базувався на (1) аспектах функціональності, (2) тематичної релевантності для вивчення іноземної мови та (3) актуальності. Під час відбору фразеологічних виразів найважливішим був саме критерій вживаності німецьких фразеологізмів носіями німецької мови. На основі даних критеріїв був складений фразеологічний оптимум, який є дуже важливим для викладання німецької мови як іноземної. У фразеологічному оптимумі перераховані та описані фразеологізми, які необхідні для адекватного розуміння текстів та їх перекладу. Це питання – складання фразеологічного оптимуму – важливе не лише для дидактики, але також у високій ступені для лексикографії. Такий оптимум на основі дослідження частотності та вживаності був складений – Erla Hallsteinsdóttir (Odense), Monika Ajánková (Bratislava) und Uwe Quasthoff (Leipzig) – та включає в себе 1112 фразеологізми.

Фразеологічний оптимум складається з семи груп.

1. **Група АВ** – Ядро фразеологічного оптимуму для викладання німецької мови – 147 фразеологізми з високою вживаністю (76-101). Ці фразеологізми належать до базового словникового запасу.

2. **Група СВ** – Також ядро фразеологічного оптимуму – 254 фразеологізми з середньою частотністю (100 – 500 приклади) та високою вживаністю (76-101). Ці фразеологізми необхідно вивчати при викладанні рецептивних стратегій (для написання текстів).

3. **Група ЕВ** – 223 фразеологізми з низькою частотністю (менше ніж 100 прикладів) у корпусі текстів та високою вживаністю (76-101) у носіїв мови – належать в більшій мірі до розмовної мови. Дані фразеологізми належать також до ядра

фразеологічного оптимуму, для продукування усних текстів, і вони необхідні для засвоєння при викладанні німецької мови на високому рівні.

4. **Група AD** – 42 фразеологізми з високою частотністю (понад 500 прикладів) та середнім ступенем вживання (50-75) належать до периферії фразеологічного оптимуму, сфера продукування письмових текстів.

5. **Група CD** – 102 фразеологізми з середньою частотністю (100 – 500 прикладів) і середнім ступенем вживання (51-75) не належать до фразеологічного оптимуму, проте належать до пасивної фразеологічної компетенції студентів високого рівня.

6. **Група ED** – 191 фразеологізми з низькою частотністю (менш ніж 100 прикладів) і середнім ступенем вживання (51-75) – не належать до фразеологічного оптимуму.

7. **Група AF** – Ця група з 8 фразеологізмів з високою частотністю (понад 500 прикладів) і низьким ступенем вживання (0-50) належить до периферії фразеологічного оптимуму, до пасивної фразеологічної компетенції.

8. **Група CF** – група з 22 фразеологізмів з середньою частотністю (100-500 приклади) та низьким ступенем вживання (0-50) не належить до фразеологічного оптимуму.

9. **Група EF** – 123 фразеологізми з низькою частотністю (менш ніж 100 прикладів) та низьким ступенем вживання (0-50) не належить до фразеологічного оптимуму.

Ми спробували дослідити фразеологічну компетенцію курсантів Національної академії СБУ на вибірці з першої групи – 147 фразеологізмів з високою частотністю вживання, які належать до базового словникового запасу, і які необхідні для адекватного розуміння німецької мови. Нам здалося досить цікавим проведене дослідження та можливість проаналізувати фразеологічну компетенцію у курсантів, які вивчають німецьку мову як спеціальність. При цьому ми провели опитування у курсантів 4-5 курсів, які досягли вже як мінімум рівня B1.

Щоб визначити фразеологічну компетенцію, ми скористалися методом перекладу – використання адекватного чи неадекватного перекладу (пошуку українського еквіваленту) стало найважливішим емпіричним засобом для визначення фразеологічної компетенції, а також визначення семантичної складності фразеологізмів.

Більш ніж 90% курсантів правильно інтерпретували такі фразеологізми як *ums Leben kommen; am Herzen liegen; Hand in Hand arbeiten; Pech haben; eine große Rolle spielen; Tag und Nacht* та інші.

Для більш ніж 50% курсантів добре відомі такі фразеологізми як *auf die Spur kommen; sich in die Hosen machen; ins Auge fallen; rechte Hand sein; vom ganzen Herzen; keine Ahnung von etw. haben; grünes Licht geben; ins Schwarze treffen; eine Abfuhr erteilen; aus den Augen verlieren; am Ball bleiben; alle Hände voll zu tun haben; zwischen den Zeilen lesen; Bescheid wissen; in der Luft hängen; aus dem Rahmen fallen*.

Лише третина курсантів розпізнала такі ідіоми: *um den Hals fallen; das Handtuch werfen; ans Licht bringen; schwarz auf weiß; den Ton angeben; in seinen vier Wänden; unter Druck setzen; im Dunkeln tappen; auf den Grund gehen; in die Hand nehmen; auf der*

Höhe sein; im Keim ersticken; die Nase voll haben; an der Reihe sein; zum Teufel gehen; im Atem halten; auf den Beinen sein; auf die Beine stellen; um die Ecke bringen; in Fußstapfen treten; ins Gewicht fallen; die Hände reiben; aus heiterem Himmel; sich etwas in den Kopf setzen; in der Luft liegen; auf die Nerven gehen; im Stich lassen; das letzte Wort haben.

Низька частотність розуміння (менш ніж 10% опитаних) у таких фразеологізмах: *auf Anhieb; unter die Arme greifen; ein Dorn im Auge sein; auf Eis legen; im Großen und Ganzen; auf der Hand liegen; zur Last fallen; unter die Räder kommen; aufs Spiel setzen; unter den Tisch fallen; sich über Wasser halten; über den Weg laufen; beim Wort nehmen; im Auge behalten; ins Auge fassen; unter Dach und Fach bringen; in Schwung kommen; zur Sprache bringen, an die Stelle treten; auf Touren kommen; etwas in der Tasche haben; in den Schatten stehen; an den Mann bringen; in Kauf nehmen.*

Тут треба вказати на те, що досить велика кількість німецьких фразеологічних одиниць, з якими у курсантів не виникло труднощів, має повні чи часткові еквіваленти в українській мові, що пояснюється збігом розумового відображення реальної дійсності у носіїв німецької та української мов та спільних елементів культури – так званих «культурних універсалій». Проте внаслідок відмінностей культурологічних факторів, різних мов картин світу і різних джерел походження багато фразеологізмів вміщують деякий елемент значення, який зрозумілий лише носіям даної культури, яка обслуговується даною мовою. Саме для таких фразеологізмів характерний низький ступінь розпізнавання.

Виходячи з даного оптимуму, нами був розроблений посібник з фразеологічного оптимуму сучасної німецької мови, у якому зафіксовано 147 фразеологічних одиниць (ідіоми), які представляють ядро фразеологічного оптимуму сучасної німецької мови. На відміну від вже існуючих посібників (словників) такого типу, у даному посібнику подані фразеологічні одиниці, для яких характерне широке вживання, і засвоєння яких є необхідним для розуміння німецької мови, починаючи вже з базового рівня вивчення німецької мови. Вважаємо, що даний посібник надасть можливість системно оволодіти фразеологізмами, які належать до базового словникового запасу сучасної німецької мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Burger H. *Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag 1998. – 224 S. 2. Dobrovolskij, D. *Kognitive Aspekte der Idiom-Semantik. Studien zum Thesaurus deutscher Idiome*. – Tübingen, 1995. – 399 S. 3. Duden, Bd. 11 *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten*. – Mannheim, etc., 1992. – 864 S. 4. Fleischer, W. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. – Tübingen, 1997. – 299 S. 5. Hallsteinsdóttir, E., Sajankova, M. *Phraseologisches Optimum für Deutsch als Fremdsprache. Liste aller untersuchten Phraseologismen*, 2006. http://www.linguistik-online.de/27_06/hallsteinsdottir_et_al.html 6. Hessky, R. *Grundfragen der Phraseologie*. In: Ägel/Hessky (Hrsg.): *Offene Fragen – offene Antworten in der Sprachgermanistik*. – Tübingen, 1992. – S. 77-93. 7. Palm, C. *Phraseologie. Eine Einführung*. – Tübingen, 1995. – 130 S.

*Игнатенко Т.Н., ст.препод.,
Национальная академия Службы безопасности Украины, Киев
Павлычко О.А., к. филол. н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев*

**ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ КАК АСПЕКТ ИЗУЧЕНИЯ ЛЕКСИКИ
НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА
(МЕТОДИЧЕСКИЕ РАЗМЫШЛЕНИЯ И ЭМПИРИЧЕСКИЕ НАБЛЮДЕНИЯ
В ПРАКТИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА КАК
ИНОСТРАННОГО)**

В статье рассматриваются проблемы, связанные с немецкой и украинской сравнительной фразеологией. Осуществлен сравнительный анализ фразеологических единиц на немецком языке с их эквивалентами на украинском языке. В статье представлены также результаты исследования, касающиеся восприятия и использования немецких фразеологизмов. Доказана важность использования фразеологии для формирования коммуникативной компетентности в мультикультурном образовательном процессе.

Ключевые слова: фразеологические единицы, семантика, сравнительная фразеология, идиомы.

*Ignatenko T.M., Senior Lecturer,
National Academy of Security Service of Ukraine, Kyiv
Pavlychko O.O., Associate Professor, PhD,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv*

**PHRASEOLOGY AS AN ASPECT OF LEARNING THE GERMAN LEXICON
(METHODICAL REFLECTIONS AND EMPIRICAL OBSERVATIONS ON
PRACTICES OF TEACHING THE GERMAN LANGUAGE AS A FOREIGN
LANGUAGE)**

The article focuses on issues associated with German and Ukrainian comparative phraseology. It provides comparative analyses of phraseological units in the German language with respect to their equivalents in the Ukraine language. The article introduces the results of the study concerning perception and usages of German phraseologisms. The importance of phraseology is examined when forming communicative competencies in multicultural educational processes.

Key words: phraseological units, semantics, comparative phraseology, idiom.

Стаття надійшла до редакції 28.08.2017 р.